

Adalék a magyar regény előzményeihez.*

4. Naláti József.

György Lajos könyve a 302. lapon a 109. szám alatt ismerteti Harsányi Sámuel magyar testőrzőnek 1794-ben megjelent D'Arnaud-fordítását és ennek kapcsán még három más fordítást is számbavesz. A teljesség megköveteli, hogy ehhez a felsoroláshoz hozzákapcsoljuk báró Naláti József két kötetét is.

Petrik jegyzéke szerint (Magyarország bibliographiája 1712—1860. I. k. 116. l.) Nalátinak két D'Arnaud-fordítása van; ezek:

a) *Eufémia, vagy a vallás győzedelme. Szomorú darab, mely frantziából fordítottatott.* (8r. 214 és 2 l.) Pozsonyban, 1783. Ny. Landerer Mihály.

b) *A szerencsétlen szerelmesek. Avagy G. Comens. Szomorú darab, melyet irt d'Arnó. Frantziából ford. báró Naláti József.* (8r. XXXII és 201 l.) Kolostáratt és Szebenben, 1793. Nyomt. Hochmeister Márton.

Mind a két mű drámának van jelezve; úgy látszik tehát, a magyar regény előzményei között nincs szerepük. Beöthy Zsolt azonban (A szépprózai elbeszélés a régi magyar irodalomban, II. 102. l.) figyelmeztet: „Mindegyik drámát egy-egy terjedelmes novella előzi meg.“ Naláti kötetei valóban szépprózát és drámát fognak egybe. Kezembem az *Eufémiának* évszámjelzés nélkül megjelent kiadása volt s az a *Comens* megjelenését és ismeretét feltételezi; az előszóban ugyanis így ír: „Komins és Eufémia a szerzetes életnek csendességében gyötrődven szerelmekkel, jobban ki voltanak tétetve ostromlásinak.“ Viszont a másik mű elején (*A szerencsétlen szerelmesek*) megemlíti, hogy ezt a művét 15 évvel ezelőtt írta. Így annak keletkezését az 1778. esztendőre teszi. A fordítások tehát testőrkorából valók.

Érdekes a fordítások mentegetőzése: „Hogy szerelmes dolognak írásához fogtam és hogy katoná létemre reá érkeztem.“ De ha egy tanácsúr így írhatott egy huszonhat éves ifjúról, ő, a huszonnyolc-esztendőös, bátran tolmácsolhatja! *A szerencsétlen szerelmesek* beosztása a következő: 17 lapon ismerteti a trappista kolostort, a 18—103. lapon több változatban meséli el gróf Comensnek történeteit; a 104—118. lapon Comens verses levelét olvashatjuk anyjához, a halála előtt; a 119—201. lap a verses drámaf fordítás. A prózai elmesélés tehát terjedelemben majdnem megegyezik a drámáival. Kegyetlenül érzelmes história; az írónak azonban nevelő a célzata. „Elég hasznót foglal magában, ha a szíveket meghatja és egy kevés könnyhullatást indíthat, és bennünket annak a nagy és szükséges igazságnak ismeretére vihet: hogy az indulatokban a leg-

* V. ö. folyóiratunk 1941. 173. (Perecsényi Nagy László, Pettényi Gyöngyössy János), 1942. 158. (Verses mese), 1943. 62. (Faludi Bölc ember), 1944. 14. l. (Bacsányi János, P. Horváth Adam, Molnár Borbála).

gyengébb szikrák is rettenetes gyulladásokat okozhatnak, amely gyakran minden szerencsétlenségnek s néha minden halálos vétkeknek forrása lehet.“ (XXIV. l.) De a hatást mástól is reméli: „Olyan édes gondolkodást és szomorkodást hágy a lélekben, melyet mintegy meghálálni kíván az ember a szeretetnek és annak, aki elő tudja adni.“

Az *Eufemiá*-ban a célt így tűzi ki: „Az író szándéka ezen munkában egy olyan tusakodásban szaggatott szívet mutatni, valamint a *Komensben* vagyoni, hogy jobban is kijelenthesse, milyen alkalmas legyen a vallás és a szerelmi vetélkedése egy valóságos nagy méltóságú szomorújátékra.“ A drámát itt is prózai elbeszélések előzik meg. Az elsőben első-személyes elmondásban halljuk Konstancia és Sz. Albon szerelmének szomorú történetét. Ezt követi (100—103. l.) a históriának egy rövidebb változata: „egy ritka és mulatságos történet“, azzal az eltéréssel, hogy itt a gyónás után az egymásraisínerés leírása színesebb, viszont a hősnő önkéntesen marad a zárdában és sárgaságban hal meg. Harmadik prózai változata: „Egy anglus író munkája szerént Eufemia esetének rövidebb jegyzése“ (103—113. l.); e szerint az elszakadásnak családi összekülönbözés az oka, a gyónás még a beöltözés előtt történik, a felismerés pedig a beöltözés után a férfi levele alapján; de a levél búcsúzó és a zárdában való megmaradásra biztató. Körülbelül egyidőben hal meg a két szerelmes, és Konstancia kérésére egy sírba kerülnek; sírjukon ez az írás: „Itt nyugszik a testek Ferenc atyának és Constantia szerzetes szíznak — egymást életekben szerették, és a halál őket el nem választotta.“ A prózai rész arról is tájékoztat, hogy e forrásokat hogyan és miért változtatta meg az író a drámában: „Eufemia magát a vallással megerősítvén, sok hánykolódások, viaskodások után asszonya leszen hajlandóságának végre, és inkább elvész fájdalomai alatt, mintsem állapotját elhagyja. Ha engedett volna Theotimus kérelmének, akkor nem volna jó erkölcs benne, és a darabnak célozott vége semmivé lenne.“ (126. l.)

Maga a darab (127—214. l.) rövidebb e prózai szövegeknél; nyilvánvaló tehát, hogy mind a két kötetnek ott a helye a magyar regény előzményeiként felsorolt művek között, ha irodalmi értékéről nem is mondhatunk többet, mint amit Beöthy írt róla: „Alig egyéb Bároézi-studiumnál, az eredetinek bátorsága, csínja és könnyűsége nélkül.“

Alszegehy Zsolt.

Költemények: egy fiatal egygyesület 'sengéje.

— Az erdélyi almanach-kiadványok könyvészetéhez. —

Petrik (Magyarország bibliographiája II. 480 l.) felsorolja és jegyzékbe veszi a következő könyvet: *Költemények. Egy fiatal egygyesület 'sengéje* (8-r. 174 l. és 1 lov.) Kolosvárott 1834. Burián Pál könyvárosnál. E kiadványnak kezelési szempontból megvan az a fogyatékosága, hogy címszava nincs; illetőleg lehet kettő is, de egyik se kellően tájékoztató. Ki a szerző vagy szerkesztő? *Egy fiatal egygyesület?* Világos, hogy ez a címszó akár mint a szerkesztőnek v. szerkesztőknek, akár mint szerzőknek a neve szokatlan, nehezen megtartható az emlékezetben, sőt cédu'ázása is különös. Petrik is a tartalmat